

Skrb za spodbudno šolsko okolje

Vloga šolske svetovalne službe pri odkrivanju izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini

KSENIJA DOMITER PROTNER, Prva gimnazija Maribor
kсениja.domiter-protner@prva-gimnazija.org

● **Povzetek:** Članek prikazuje ugotovitve leta 2011 izvedene raziskave o izpostavljenosti srednješolcev nasilju v družini. Pri tem se osredotoča predvsem na možnosti in ovire šolske svetovalne službe ter šole pri odkrivanju in obravnavi izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini. Predstavljeni so tudi pregled zakonskih aktov s tega področja ter ugotovitve različnih tujih raziskav, ki so obravnavale to problematiko. Rezultati raziskave kažejo, da se slovenske srednje šole razlikujejo glede občutljivosti za prepoznavanje izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini. Razlike obstajajo tako v številu odkritih primerov kot tudi glede pogostosti odkrivanja posameznih oblik nasilja, katerega žrtve so mladostniki. Na senzibilnost in ukrepanje šolskih svetovalnih delavcev pomembno vplivata vrednotenje družine in tudi želja mladostnikov, da njihove izpostavljenosti nasilju ne prijavijo. Ob različnih ovirah in dilemah pa se dobra četrtina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev srečuje tudi s problemom nezadostne podpore ali pa celo nasprotovanja vodstva šole oziroma ravnatelja.

Ključne besede: nasilje v družini, mladostniki, šolska svetovalna služba, šola

The Role of School Counsellors in the Detection of Exposure of Adolescents to Domestic Violence

● **Abstract:** The article presents the findings of the research on exposure of secondary school students to domestic violence carried out in 2011. It focuses primarily on school counsellors and school opportunities in and barriers to the detection and treatment of exposure of adolescents to domestic violence. The article presents a review of legislative acts in the field and the findings of various other studies in this area. The survey results show that Slovenian secondary schools vary in their sensitivity to identifying the exposure of adolescents to domestic violence. Differences exist both in the number of detected cases as well as in the detection frequency of specific cases of domestic violence towards adolescents. The evaluation of the family and the wishes of adolescents to not report violence exposure have a major impact on the sensitivity and response of school counsellors. In addition to the various obstacles and dilemmas, more than a quarter of school counsellors also faces a lack of support or even conflicts with school management and headteachers.

Key words: domestic violence, adolescents, school counsellors

Uvod

Izpostavljenost otrok in mladostnikov nasilju v družini je problem, ki je v zadnjih desetletjih in letih deležen večje pozornosti javnosti, predvsem pa različnih strok. Nekatere institucije (na primer centri za socialno delo, policija, sodstvo) se s problemom nasilja v družini ukvarjajo zaradi svojega osnovnega namena delovanja. Šola,¹ za razliko od teh institucij, v osnovi ni namenjena preprečevanju in reševanju izpostavljenosti otrok nasilju v družini. Slednje pa ne pomeni, da se ne srečuje s to problematiko, saj ima z otroki in mladostniki vsakodnevni stik. Prav zaradi tega ima specifično vlogo. Redni stik z otroki in mladostniki ji namreč omogoča večjo verjetnost odkrivanja izpostavljenosti nasilju v družini, po drugi strani pa tudi splošni cilji šole vsaj posredno zajemajo tudi ta problem. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2009),² denimo, določa spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika. In že ob upoštevanju teh dveh določb je jasno, da se šola mora odzvati na odkrito izpostavljenost otroka nasilju v družini, vendar to ni preprosto, saj se pri tem srečuje s številnimi ovirami (Domiter Protner, 2011; 2014). V šoli je pri zaznavi in obravnavi izpostavljenosti otrok nasilju v družini še posebej izpostavljena šolska svetovalna služba. To specifično vlogo v šoli ji ob šolski zakonodaji in Programskih smernicah za svetovalno službo v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah in v dijaških domovih določajo tudi zakonski in podzakonski pravni akti s področja nasilja v družini.

Namen tega prispevka je dati pregled omenjenih specifičnih značilnosti in vloge šolske svetovalne službe pri obravnavi nasilja v družini ter predstaviti možnosti, ovire in probleme, s katerimi se pri tem srečujejo šolski svetovalni delavci. Prispevek predstavlja pregled zakonskih aktov s tega področja ter ugotovitve različnih tujih raziskav, ki so obravnavale to problematiko, ter ugotovitve leta 2011 izvedene raziskave (Domiter Protner, 2014) o problemih, s katerimi se srečujejo šolski svetovalni delavci v slovenskih srednjih šolah ob zaznavanju in ukrepanju pri izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini.

Šolska svetovalna služba in zakonodaja Republike Slovenije s področja izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND 2008)

Za začetek pogledimo nekaj osnovnih značilnosti Zakona o preprečevanju nasilja v družini, ki je, kot pravi Filipčič (2008, str. 27), prvi zakon, ki opredeljuje nasilje v družini kot poseben družbeni pojav, potreben specifične obravnave. V Sloveniji smo zakon, ki obravnava z vidika zasebnosti

¹ V tem članku s pojmom »šola« označujemo vse vzgojno izobraževalne institucije za otroke in mladostnike.

² 2. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07, 36/08, 58/09, 64/09 in 65/09) med ostalim določa:

- zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo,
- vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi.

zelo varovano področje družine, dobili relativno pozno,³ šele leta 2008. Zakon opredeljuje tako družinske člane⁴ kot oblike nasilja v družini.⁵ Otroci po tem zakonu uživajo posebno skrb, saj določa, da imajo »koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeležencev oziroma udeleženk« (ZPND, 2008: 5. člen).

Zakon (ZPND, 2008) predpisuje dolžnost prijave nasilja v družini in s tem tudi več ne dopušča opravičevanja tega nasilja zaradi zasebnosti in »zaščite« družine. Vsakdo, ki sumi, da se izvaja nasilje v družini, katerega žrtev je otrok, mora o tem takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali tožilstvo (ZPND, 2008: 5. člen). Pri tem imajo še posebno obvezo strokovni delavci (v šolah še posebej šolski svetovalni delavci) v zdravstvenih in vzgojno-varstvenih ter vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki jih v tem primeru zakon odvezuje varovanja poklicne skrivnosti (ZPND, 2008: 5. člen). V zvezi z obvezo strokovnih delavcev v šolah za prijavljanje in ravnanje je na podlagi tega zakona leta 2009 stopil v veljavo še »Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode« (UL RS, št. 104/2009). Poglejmo še ta pravilnik, ki je za šolske svetovalne delavce še posebej zavezujoč.

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode« (UL RS, št. 104/2009)

Pravilnik določa ravnanje zaposlenih v javnih in zasebnih vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javnoveljavni program, obznanjavajo nasilja nad otrokom v družini, oblike pomoči otroku v vzgojno-izobraževalnem zavodu in sodelovanje vzgojno-izobraževalnega zavoda z državnimi organi, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb (Pravilnik o obravnavi /.../,

2009: 1. člen). Ravnanje zaposlenih po tem pravilniku je usklajeno z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (prav tam). Ravnanje učiteljev in drugih zaposlenih delavcev v vzgoji in izobraževanju predpisuje 3. člen, ki navaja, da:

»učitelj ali drug delavec vzgoje in izobraževanja, ki je pri otroku opazil spremembe, ki bi lahko bile posledice nasilja, ali mu je otrok zaupal, da je žrtev nasilja, ali ima učitelj ali drug delavec VIZ informacijo o nasilju od tretje osebe ali pa je bil sam priča nasilja, takoj:

Vsakdo, ki sumi, da se izvaja nasilje v družini, katerega žrtev je otrok, mora o tem takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali tožilstvo.

- obvesti o tem svetovalnega delavca vzgoje in izobraževanja ali v njegovi odsotnosti ravnatelja ali pomočnika ravnatelja,
- sam ali s svetovalnim delavcem VIZ v primeru poškodbe pri fizičnem ali spolnem nasilju ali hudi psihični stiski otroka zaradi nasilja v družini obvesti pristojni center za socialno delo izven poslovnega časa centra za socialno delo njegovo interventno službo, ali, če meni, da je to primerno, policijo; če so navedene posledice opažene pri polnoletnem udeležencu izobraževanja po javno veljavnih programih, se mu svetuje, naj obišče zdravnika, ter se ga seznaniti z možnostmi ustrezne pomoči in organi, ki mu lahko nudijo ustrezno pomoč,
- sam ali s svetovalnim delavcem naredi zapis dogodka, opažanj, pridobljenih informacij ali pogovora z otrokom« (prav tam: 3. člen).

4. in 5. člen tega pravilnika določata postopek zapisa dogodka in način obveščanja centra za socialno delo, policije ali državnega tožilstva. V primeru obveščanja staršev je predpisano ravnanje v korist otroka. Določeno je: »Ravnatelj ali svetovalna služba VIZ starše o opravljeni prijavi nasilja obvesti le takrat, ko presodi, da je to v korist otroka.« (prav tam: 5. člen).

3 Pozno glede na to, da se v Sloveniji te problematike zavedamo že najmanj od konca sedemdesetih let 20. stol., in v primerjavi s sosednjimi državami, kot sta na primer Avstrija, ki je že leta 1997 sprejela zakon o varstvu pred nasiljem v družini (Filipčič, 2008, str. 15), ali Hrvaška, ki je sprejela zakon o zaščiti pred nasiljem v družini leta 2003 (Domiter Protner, 2014).

4 »Družinske članice oziroma člani (v nadaljnjem besedilu: družinski člani) so: zakonec ali zunajzakonska partnerica ali partner, bivši zakonec ali bivša zunajzakonska partnerica ali partner, partner oziroma bivša partnerica oziroma partner v registrirani istospolni partnerski skupnosti, krvna sorodnica oziroma sorodnik v ravni vrsti, krvni sorodnik v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena, sorodnik v svaštvu do vštetega drugega kolena, posvojiteljica oziroma posvojitelj in posvojenka oziroma posvojenec, skrbnica oziroma skrbnik in varovanka oziroma varovanec, osebe, ki imajo skupnega otroka, osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu.« (ZPND 2008: 2. člen)

5 »Nasilje v družini (v nadaljnjem besedilu: nasilje): vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana iz 2. člena tega zakona (v nadaljnjem besedilu: žrtve) ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja.« (ZPND 2008: 3. člen)

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode predpisuje tudi nudenje pomoči otroku, ki je žrtev nasilja, v vzgojno-izobraževalnem

ureja in operacionalizira sodelovanje med centri za socialno delo ter med vzgojno-izobraževalnimi zavodi in policijo, predvsem na področju prijave, povratne informacije s strani centra za socialno delo, izvedbe multidisciplinarnih timov na CSD ter problema pogovora z otrokom in odvzema otroka v prostorih VIZ.

Določeno je: »Ravnatelj ali svetovalna služba VIZ starše o opravljeni prijavi nasilja obvesti le takrat, ko presodi, da je to v korist otroka.«

zavodu (prav tam: 6.-8. člen) in sodelovanje z drugimi organi (prav tam: 9.-12. člen). V okviru nudenja pomoči je določena obveza svetovalnega delavca, da skliče interni tim, ki ga sestavljajo svetovalna služba vzgojno-izobraževalnega zavoda, razrednik otroka, ki je žrtev nasilja, in učitelj oziroma drug delavec vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki je naredil zapis dogodka (prav tam: 6. člen). Za interni tim so predpisane tako naloge pri obravnavi primerov nasilja v družini kot tudi naloge internega tima ob sklicu multidisciplinarnega tima (prav tam: 7. člen). V okviru sodelovanja z drugimi organi je določeno sodelovanje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih zavodih s centrom za socialno delo pri zbiranju podatkov o ogroženosti otroka, ki je žrtev nasilja, ter naloge internega tima v multidisciplinarnem timu, sodelovanje s policijo, tožilstvom in sodiščem.

Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok, ki izhajajo iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini (2013)

Leta 2013 pa je bil na podlagi Zakona o preprečevanju nasilja v družini in podzakonskih predpisov predstavljenega pravilnika (Pravilnik o obravnavi

Strokovni delavec se na položaju, ko mora pomagati zlorabljenemu otroku, znajde tudi sam, kot pravi Bouwkamp, v vlogi »prestrašenega otroka«.

nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode, 2009) ter pravilnikov drugih institucij, npr. socialnega dela, policije in zdravstva) in v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah, podpisan⁶ »Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok, ki izhajajo iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini«. Ta dogovor natančneje

Ugotovitve tujih raziskav o problemih in možnostih šol na področju nasilja v družini⁷

McGee (2000), Byrne in Taylor (2007) ter Austin (2000) navajajo rezultate različnih raziskav, ki so pokazale, da učitelji in drugi strokovni delavci pogosto ne prepoznajo nasilja na otroki v družini ali ga ne upajo potrditi. Tako sta Byrne in Taylor (2007, str. 196) izpostavila, da je razen bojzani pred vdorom v zasebno družinsko življenje in drugimi stiskami, s katerimi se v tem primeru srečujejo, pomembno tudi pomanjkanje ustrezne usposobljenosti za prepoznavanje znakov izpostavljenosti nasilju v družini. Učitelji in socialni delavci, ki jih v irski raziskavi javnega šolstva navajata, so v svojih izjavah potrdili, da imajo za to premalo izkušenj in strokovnega znanja. Roel Bouwkamp (1993, str. 13, 14), terapevt in predavatelj s Kemplerjevega inštituta na Nizozemskem, pa je opozoril na problem stiske, v kateri se znajde strokovnjak (socialni delavec, psiholog, pedagog, učitelj idr.), ko ugotovi otrokovo izpostavljenost nasilju v družini. Strokovni delavec se na položaju, ko mora pomagati zlorabljenemu otroku, znajde tudi sam, kot pravi Bouwkamp (1993), v vlogi »prestrašenega otroka«. Navedeno utemeljuje s strahom strokovnih delavcev, pri katerem gre predvsem za strah pred prevzemanjem odgovornosti za razbitje družine, v kateri je prišlo do zlorabe otroka (prav tam). Pomembna je tudi ugotovitev Kearney (1999, str. 19), da je po eni strani pomembno upoštevati, da je učiteljeva zmožnost prepoznavanja znakov izpostavljenosti nasilju omejena, saj mora nenehno obravnavati ves razred in ne samo posameznih učencev, pogosto učitelj uči celo v več različnih razredih. Po drugi strani pa se učitelji srečujejo še z drugim problemom: lahko postanejo neustavljivi v želji, da zaščitijo zlorabljenega otroka, in se zaradi dejstva, da nasilja v družini ne morejo ustaviti, počutijo neuspešne (prav tam).

6 Dogovor so podpisali Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvo za notranje zadeve - policija.

7 Več v Domiter Protner, 2014.

Občutek neuspeha pri šolskih strokovnih delavcih je zaradi njihove želje po »popolni« razrešitvi tega problema pomemben dejavnik, ki lahko vpliva na njihovo ravnanje v nadaljnjem odkrivanju primerov izpostavljenosti otrok nasilju v družini. Šolski strokovni delavci lahko obvestijo druge pristojne institucije in z njimi sodelujejo ter tako vplivajo na razreševanje problema otrokove izpostavljenosti nasilju v družini. Učinkovito razreševanje problema izpostavljenosti otroka nasilju v družini je pogosto povezano z različnimi dejavniki (npr. emocionalne vezi in odnosi v družini), na katere imajo šolski strokovni delavci in šola ter druge pristojne institucije omejen vpliv. A so le-ti pomembni, in to tako pri hitrosti kot učinkovitosti razreševanja problema.

Navedene ugotovitve o ovirah šole pri odkrivanju in reševanju problema izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini se odražajo v podatkih raziskav o odzivanju šol v primerih nasilja v družini. Španska nacionalna raziskava je pokazala, da pri mladostnikih, starih od 12 do 17 let, šola ni prijavila kar 78 % primerov zanemarjanja mladostnikov in izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družinskem okolju (Gracia, 2003, str. 41). Šole so prijavile predvsem tiste primere, v katerih je sam mladostnik opozoril na nasilje v družini, in primere, kjer je šlo za takoj »vidne« (posledice fizičnega nasilja) in ponavljajoče se oblike nasilja (prav tam). Besharov (1991, v: prav tam, str. 41) je po pregledu različnih študij prišel do podobnih ugotovitev, da je v primerih fizičnega nasilja največ 50 % prijavljenega, v primerih psihičnega nasilja pa 75 % neprijavljenega nasilja nad otroki.

Raziskava Abrahamsa in sodelavcev (1992, v: Gracia, 1995, str. 1084) o znanju, izkušnjah in stališčih o zlorabah otrok in mladostnikov je med drugim ugotavljala razloge za nizko občutljivost učiteljev za zaznavanje izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini in vzroke, da zaznanega nasilja ne prijavljajo. Učitelji so kot pomembno oviro za prijavljanje teh primerov navedli premalo strokovnega znanja s tega področja, strah pred javnim razkrivanjem, strah pred posledicami prijave, zanikanje staršev, strah pred poseganjem v zasebnost družine in pomanjkanje podpore šole in družbe.

Nekaj ugotovitev empirične raziskave v slovenskih srednjih šolah leta 2011⁸

Izhodišča

Učitelji in šolski svetovalni delavci imajo, kot dokazujejo različne raziskave (npr. Sterne et al., 2010; Venet et al., 2007), optimalne možnosti, da prepoznajo znake ogroženosti otrok in da se na potrebe teh otrok in mladostnikov odzovejo ter izboljšajo njihove

V primerih fizičnega nasilja je največ 50 % prijavljenega, v primerih psihičnega nasilja pa 75 % neprijavljenega nasilja nad otroki.

življenjske možnosti. Posledice nasilja in njihovi znaki so številni, a kljub temu pogosto specifični glede na značilnosti otrok in vrsto nasilja ter druge okoliščine. Posploševanje pojava je izjemno tvegano, zato je potrebno poznavanje vseh značilnosti in okoliščin. Učitelji in šolski svetovalni delavci imajo, kljub vsakodnevemu stiku z otroki in mladostniki, redko priložnost, da bi spoznali otroka in družino tako celovito. Prepoznavanje žrtev in odzivanje učiteljev in šolskih svetovalnih delavcev pogosto otežuje razen bojzani pred vdorom v zasebno družinsko življenje in drugimi stiskami, s katerimi se v tem primeru srečujejo, tudi pomanjkanje ustrezne usposobljenosti za prepoznavanje znakov izpostavljenosti nasilju v družini (Byrne in Taylor, 2007, str. 196).

Prepoznavanje žrtev in odzivanje učiteljev in šolskih svetovalnih delavcev pogosto otežuje razen bojzani pred vdorom v zasebno družinsko življenje, tudi pomanjkanje ustrezne usposobljenosti za prepoznavanje znakov izpostavljenosti nasilju v družini.

Cilji

Namen naše raziskave je bil ugotoviti občutljivost slovenskih šolskih strokovnih delavcev za prepoznavanje izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini ter preučiti prakso in težave slovenskih srednjih šol ob zaznavi izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini in ukrepanju, ki sledi zaznavi nasilja.

⁸ Več v Domiter Protner, 2014.

Vzorec

V vzorec smo zajeli šolske svetovalne delavce iz 100 srednjih šol v Republiki Sloveniji, kar predstavlja 75 % vseh slovenskih srednjih šol. Pri vzorčenju smo uporabili bazo elektronskih naslovov šolskih svetovalnih delavcev srednjih šol, ki jo ima Ministrstvo za šolstvo in šport za potrebe vpisnega postopka v srednjih šolah. Z naključnim izborom naslovov iz te baze smo dobili 100 naslovov šolskih svetovalnih delavcev iz različnih šol, ki smo jim po elektronski pošti poslali anketni vprašalnik. Da bi dosegli večjo odzivnost, smo s polovico srednjih šol oziroma šolskih svetovalnih delavcev, ki so bili vključeni v

Za 21,7 % šol se je izkazalo, da v obdobju po uveljavitvi Zakona o preprečevanju nasilja v družini niso zaznale nobene od oblik izpostavljenosti srednješolcev nasilju v družini.

vzorec, vzpostavili tudi osebni stik po telefonu. Tako smo dosegli 60 % stopnjo sodelovanja oziroma odzivnosti, kar pomeni, da smo prejeli odgovore šolskih svetovalnih delavcev iz 60 različnih srednjih šol v Sloveniji.

Anketirani šolski svetovalni delavci v raziskovalnem vzorcu so bili iz 28 (47 %) gimnazij in 32 (53 %) srednjih strokovnih šol.

V vzorcu anketiranih šolskih svetovalnih delavcev so po profilu izobrazbe prevladovali pedagogi (56,67 %), sledili so psihologi (26,67 %), v manjšem deležu pa so bili socialni delavci (5 %) in drugi profili izobrazbe (11,67 %).

Metoda

Anketiranje šolskih svetovalnih delavcev je potekalo med februarjem in aprilom 2011. Šolskim svetovalnim delavcem smo anketne vprašalnike poslali po elektronski pošti. Anketna vprašanja so se ob splošnih (kot so srednješolski program, ki ga izvaja šola, na kateri so zaposleni, izobrazba, delovna doba v šolski svetovalni službi in spol) nanašala še na sklope vprašanj o:

- senzibilnosti šolskih svetovalnih delavcev za izpostavljenost mladostnikov nasilju v družini;
- prijavljanju primerov izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini zadovoljstvu z ravnanjem drugih institucij, ki so obravnavale srednješolce, izpostavljene nasilju v družini;
- sodelovanju z razredniki;
- sodelovanju z vodstvom šole;
- občutkih šolskih svetovalnih delavcev ob reševanju problema izpostavljenosti mladostnika nasilju v družini;

- ocenah šolskih svetovalnih delavcev o vplivu strahu pred odgovornostjo na zaznavanje učiteljev izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini.

Rezultati

Splošno občutljivost šolskih strokovnih delavcev smo ugotavljali glede na skupno število odkritih primerov izpostavljenosti srednješolcev nasilju v družini v zadnjih treh letih po uveljavitvi Zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND 2008).

Za 21,7 % šol se je glede na odgovore anketiranih šolskih svetovalnih delavcev izkazalo, da v obdobju po uveljavitvi Zakona o preprečevanju nasilja v družini (po letu 2008) niso zaznale nobene od oblik izpostavljenosti srednješolcev nasilju v družini. Teh šol in tistih z nizko stopnjo občutljivosti za izpostavljenost srednješolcev

nasilju v družini (šole, kjer so odkrili največ en primer izpostavljenosti) je skupno toliko (35 %) kot tistih šol, za katere je značilna visoka občutljivost (odkriti več kot štiri primeri), ki jih je tudi 35 %.

Šole se razlikujejo tudi po številu odkritih primerov izpostavljenosti mladostnikov nasilju v obdobju zadnjih treh let (med letoma 2008 in 2011). Med 77 % šol, v katerih so v tem obdobju sami odkrili izpostavljenost mladostnika nasilju v družini, število odkritih primerov zelo niha od enega do petnajstih primerov na eni (isti) šoli. Najpogosteje so na šolah v tem obdobju odkrili en do tri primere izpostavljenosti njihovih mladostnikov nasilju v družini.

Opazne so tudi razlike glede pogostosti odkrivanja posameznih oblik nasilja, ki so mu izpostavljeni mladostniki.

Največ je bilo odkritih primerov različnih oblik psihičnega nasilja in to skoraj polovica (45 %) vseh odkritih primerov nasilja v družini v šolah zajetih v raziskavo. Naslednja oblika izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini glede na število vseh odkritih primerov na šolah anketiranih šolskih svetovalnih delavcev pa je fizično nasilje oziroma pretepanje 25 %. Najmanj je bilo odkritih oblik spolne zlorabe mladostnikov.

Zanimalo nas je tudi, koliko anketiranih šolskih svetovalnih delavcev se je v zadnjih treh letih v primerih odkritja izpostavljenosti mladostnika nasilju v družini odločilo za prijavo policiji oziroma centru za socialno delo. V ta namen smo ugotavljali, koliko anketiranih šolskih svetovalnih delavcev je vsaj en primer prepoznane izpostavljenosti mladostnika prijavilo centru za socialno delo ali policiji. Rezultati so pokazali, da se

10 % anketiranih šolskih svetovalnih delavcev še nikoli ni odločilo za prijavo odkrite izpostavljenosti nasilju v družini. In če k temu podatku prištejemo še tiste šole, na katerih so anketirani šolski svetovalni delavci poročali, da v zadnjih letih niso odkrili nobenega primera izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini, to predstavlja 33,3 % oziroma eno tretjino šol (na katerih smo anketirali šolske svetovalne delavce), ki še nikoli niso odkrile ali prijavile izpostavljenosti mladostnika nasilju v družini.

Želeli smo tudi ugotoviti, koliko anketiranih šolskih svetovalnih delavcev se vsaj pri enem primeru prepoznane izpostavljenosti mladostnika ni odločilo za prijavo, bodisi zato, ker je temu zelo nasprotoval mladostnik - žrtev, bodisi ker so starši trdili nasprotno kot mladostnik ali zato, ker niso želeli posegati v družino, oziroma iz drugih razlogov. Rezultati so prikazani v grafu 1.

Na temelju dobljenih podatkov, prikazanih v grafu 1, ugotavljamo, da je bil najpogostejši razlog (27 % primerov) za odločitev anketiranega šolskega svetovalnega delavca, da odkritega nasilja v družini ne prijavi, nasprotovanje mladostnikov, ki so bili žrtev nasilja.

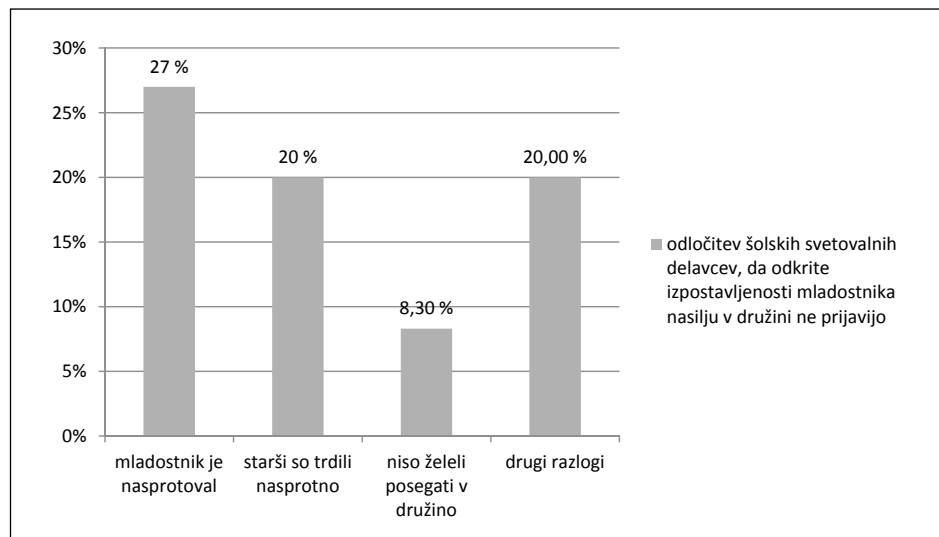
20 % anketiranih šolskih svetovalnih delavcev se ni odločilo za prijavo odkrite izpostavljenosti mladostnika nasilju zaradi nasprotujočega mnenja staršev in 8,3 %

anketiranih ni prijavilo odkrite izpostavljenosti nasilju, ker niso želeli posegati v družino. Na odločitev skoraj tretjine anketiranih šolskih svetovalnih delavcev o prijavi zaznane izpostavljenosti mladostnika v družini je, kot lahko ugotovimo, vplivalo vrednotenje družine. Pomembna ugotovitev je tudi, da se številni svetovalni delavci ob prijavi nasilja v družini in po njej počutijo nemočne. Kar 22,4 % anketiranih se vedno počuti nemočno in 59,2 % pogosto. Samo 8,2 % jih ne pozna tega občutka in 10 % občasno. Šolski svetovalni delavci razlagajo občutek nemoči kot posledico bojzani, da bo po prijavi nasilja še slabše za otroka, in dvomijo o koristi za otroka, saj imajo, kot navajajo, izkušnje z nezaščitenostjo žrtve in z neuspešnim ravnanjem centra za socialno delo. Na vprašanje

odprtega tipa, v katerem smo v anketo zajete šolske svetovalne delavce prosili, da nam razložijo, zakaj so bili z nadaljnjim (po prijavi nasilja) ukrepanjem

Rezultati so pokazali, da se 10 % anketiranih šolskih svetovalnih delavcev še nikoli ni odločilo za prijavo odkrite izpostavljenosti nasilju v družini.

drugih institucij zadovoljni oziroma nezadovoljni, nam je večina anketiranih odgovorila, da z ravnanjem drugih institucij ni bila zadovoljna. Tako na temelju analize dobljenih empiričnih podatkov ugotavljamo, da je hipoteza, s katero smo predvidevali, da večina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev v srednjih šolah ni zadovoljna z ukrepanjem drugih institucij v primeru izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini, potrjena, saj je to nezadovoljstvo izrazilo kar 70 % anketiranih.

Graf 1: Razlogi za odločitev šolskih svetovalnih delavcev, da odkrite izpostavljenosti mladostnika/-ce nasilju v družini ne prijavi

Razlogi, ki so jih anketirani šolski svetovalni delavci navajali za nezadovoljstvo, so predvsem dolgotrajnost postopkov in počasno ravnanje centrov za socialno delo in sodišč, odsotnost povratnih informacij in nesodelovanje centrov za socialno delo s šolo. Izrazili so tudi skrb, da centri za socialno delo ne ravna v korist, ampak celo v škodo mladostnika in da (pre)pogosto verjamejo staršem in ne žrtvi. Med posameznimi razlogi, ki so jih navedli anketirani kot razlog nezadovoljstva, pa je tudi primer menjavanja socialnih delavcev pri obravnavi.

Anketirani šolski svetovalni delavci so navajali, da imajo zelo različne izkušnje z ukrepanjem in sodelovanjem z različnimi enotami centra za socialno

delo. Tisti, ki so izrazili zadovoljstvo (29,7 %) na omenjenem področju, so navedli popolnoma nasprotno utemeljitve kot tisti, ki so izrazili nezadovoljstvo. Posebej so izpostavili hitro ukrepanje policije in centra za socialno delo, dobro sodelovanje s centrom za socialno delo in kriznim centrom. Zaradi navedenega ugotavljamo, da v praksi obstajajo velike razlike med posameznimi centri za socialno delo, ki različno hitro in zavzeto delujejo in ukrepajo v primerih obravnave mladostnikov, ki so izpostavljeni nasilju v družini.

Šolski svetovalni delavci se za prijavo odkrite izpostavljenosti srednješolca sicer odločijo relativno pogosto (najbolj pogosto prijavijo nasilje na center za socialno delo). Vendar kljub zakonski obvezi ne vedno.

Večina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev (91,5 %) ima izkušnjo dobrega sodelovanja z razredniki srednješolcev žrtev nasilja v družini.

Na njihovo odločitev pomembno vpliva (razen družine) tudi želja srednješolcev, da njihove izpostavljenosti nasilju ne prijavijo. Pri tem je pomemben podatek o podpori vodstva šole šolskemu svetovalnemu delavcu pri odločitvi za prijavo. Izkazalo se je, da ima izkušnjo z absolutno podporo ravnatelja ali ravnateljice šole samo 74,5 % anketiranih šolskih svetovalnih delavcev. 23,4 % anketiranih šolskih svetovalnih delavcev je sicer imelo večini primerov (a ne v vseh) podporo ravnatelja, 2,1 % ravnateljev pa ni podpiralo odločitve šolskega svetovalnega delavca. Večina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev (91,5 %) pa ima izkušnjo dobrega sodelovanja z razredniki srednješolcev žrtev nasilja v družini.

Številni svetovalni delavci se ob prijavi nasilja v družini počutijo nemočne. Kar 22,4 % anketiranih se vedno počuti nemočno in 59,2 % pogosto. Samo 8,2 % jih ne pozna tega občutka in 10 % občasno. Šolski svetovalni delavci razlagajo občutek nemoči kot posledico bojazni,

Dobra četrtina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev se srečuje s problemom nezadostne podpore vodstva šole oziroma ravnatelja.

da bo po prijavi nasilja še slabše za otroka, in dvomijo o koristi za otroka, saj imajo, kot navajajo, izkušnje z nezaščitenostjo žrtve in z neuspešnim ravnanjem centra za socialno delo. Posamezni šolski svetovalni delavci izražajo bojazen in izkušnje o nepripravljenosti staršev za spremembe v vedenju ter o problemu, da mati štiti očeta in ne otroka.

Sklep

Slovenske srednje šole se razlikujejo glede senzibilnosti za prepoznavanje izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini. Razlike obstajajo tako v številu odkritih primerov kot tudi glede pogostosti odkrivanja posameznih oblik nasilja, ki so mu izpostavljeni mladostniki. Največ šol, na katerih delajo anketirani šolski svetovalni delavci, je v obdobju treh let odkrilo vsaj en primer izpostavljenosti mladostnikov fizičnemu nasilju. Vendar je bilo skupno število vseh primerov odkritega fizičnega nasilja v družini na vseh šolah v našem raziskovalnem vzorcu skoraj za polovico manjše kot skupno število odkritih primerov posrednega in neposrednega nasilja nad mladostniki skupaj, kar ponovno potrjuje velike razlike v občutljivosti za odkrivanje nasilja v družini med posameznimi šolami. Na prepoznav

nje nasilja v družini ne vplivajo statistično pomembno dejavniki, kot so izobrazba, delovna doba ali spol šolskega svetovalnega delavca ter tudi ne srednješolski program, ki ga izvaja šola. Menimo pa, da je za razumevanje občutljivosti šolskih strokovnih delavcev pomembna tudi ocena večine anketiranih šolskih svetovalnih delavcev (90 %), da na zaznavanje izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini pri učiteljih vpliva strah pred odgovornostjo. Več kot tretjina (34 %) ocenjuje, da ima strah učiteljev pred odgovornostjo za poseg v družino zelo močan vpliv. Zato ne smemo zanemariti že zgoraj omenjenih Bouwkampovih (1993, str. 13, 14) ugotovitev o strahu strokovnih delavcev pred prevzemanjem odgovornosti za poseganje v družine, v katerih je prišlo do zlorabe otroka (prav tam).

Slednje se odraža tudi v naših rezultatih o prijavi odkrite izpostavljenosti mladostnika nasilju v družini. Anketirani šolski svetovalni delavci, ki so že kdaj odkrili izpostavljenost mladostnikov nasilju v družini, se za prijavo nasilja v družini sicer odločijo relativno pogosto, vendar kljub zakonski obvezi⁹ ne vedno. Na njihovo odločitev pomembno vplivata vrednotenje družine in tudi želja mladostnikov, da njihove izpostavljenosti nasilju ne prijavijo. Na odločitev skoraj tretjine anketiranih šolskih svetovalnih delavcev, da ne prijavijo zaznane izpostavljenosti mladostnika nasilju v družini, je namreč vplivalo vrednotenje družine in njene zasebnosti. Ob teh težavah in dilemah pa se dobra četrtina anketiranih

9 Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND 2008, 5. člen) strokovne delavce v šolah zavezuje k prijavi suma nasilja v družini.

šolskih svetovalnih delavcev srečuje s problemom nezadostne podpore ali pa so celo brez podpore vodstva šole oziroma ravnatelja. Preseneča pa rezultat, da se šolski svetovalni delavci lažje odločijo za prijavo v primeru različnih oblik psihičnega nasilja kot fizičnega nasilja, ki pušča tudi »vidne sledove«. Rezultat je še zlasti zanimiv, ker so različne druge raziskave (npr. Gracia, 2003; Besharov, 1993, v: Gracia, 2003; Abrahamsetal, v: Gracia, 1995) dokazale nasprotno. Namreč, da šole prijavijo bistveno več ugotovljenih primerov izpostavljenosti učencev fizičnemu nasilju v družini kot ugotovljenih primerov izpostavljenosti psihičnemu nasilju v družini.

Večina anketiranih šolskih svetovalnih delavcev, ki so prijavili odkrito nasilje v družini, pa se kljub izvedeni prijavi zaznane izpostavljenosti mladostnikov nasilju v družini počuti občasno ali pa kar vedno nemočno, saj jih skrbi korist in zaščita mladostnikov oziroma da se ne bi njihov položaj še poslabšal. Slednje je možno povezati s prevladujočim nezadovoljstvom anketiranih šolskih svetovalnih delavcev z ukrepanjem drugih institucij in ugotovljenim nezadostnim medinstitucionalnim sodelovanjem. Anketirani šolski svetovalni delavci so nezadovoljni predvsem z obravnavo centrov za socialno delo in sodišč ter pogrešajo medinstitucionalno sodelovanje.

Sklenemo lahko, da bi bilo za večjo učinkovitost šole na področju odkrivanja in pomoči mladostnikom, ki so izpostavljeni nasilju v družini, in tudi preventivnih dejavnosti, nujno načrtovanje šole ne samo glede pomoči in zaščite zlorabljenih mladostnikov, ampak tudi na področju usposabljanja učiteljev, svetovalnih delavcev in seveda vodstva šole pri prepoznavanju in nudenju pomoči žrtvam ter podpore učiteljem in svetovalnim delavcem. Šola ima lahko z vidika problema nasilja v družini pomembno vlogo tako za otroka ali mladostnika, ki je izpostavljen nasilju v družini, kot za širše družbeno okolje, a ne more sama reševati problematike nasilja v družini. Nujno je sistemsko reševanje te problematike in povezovanje različnih institucij: šole, centrov za socialno delo, zdravstva, policije, tožilstva in sodstva. Prav tako nujno pa je tudi ozaveščanje celotne javnosti. Na področju ozaveščanja celotne družbe, ki tako visoko vrednoti družino in njeno zasebnost ter zaprtost, bo treba narediti še veliko, da bomo sploh upali videti znake in posledice zlorabe otrok in mladostnikov v družini. Pomemben zaviralni dejavnik, ki vpliva na preprečevanje ter odkrivanje in reševanje problema izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini, so gotovo ustaljena kulturna prepričanja in stereotipi o družini

Viri in literatura

1. Austin, J. S. (2000). When A Child Discloses Sexual Abuse. Association for Childhood Education International. Pridobljeno: 5. 6. 2010. Dostopno na: <http://www.acei.org>.
2. Besharov, D. J. (1991). Achieving better research on family violence: The need to Address Definitional Issues. Pridobljeno: 6. 1. 2011. Dostopno: http://www.welfareacademy.org/pubs/family/achieving_91.pdf.
3. Bouwkamp, R. (1993). Nasprotja med slovenskimi strokovnimi službami, ki se ukvarjajo z zlorabo in zanemarjanjem otroka. V: Imperl, F. (ur.) (1994). Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok, Ljubljana november 1993, Ljubljana: FIRIS, d. o. o.
4. Byrne, D., Taylor, B. (2007) Children at Risk from Domestic Violence and their Educational Attainment: Perspectives of Education Welfare Officers, Social Workers and Teachers. *Child Care in Practise*. Vol. 13, No. 3: 185-201.
5. Dogovor v zvezi z opravljanjem nalog za zaščito otrok, ki izhajajo iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini (2013). Dostopno: http://www.mdds.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7301/ in http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/okroznice/vrtci/Nasilje_v_druzini_16_12_2013.pdf.
6. http://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2013/12_december/05_dogovor_zascita_otrok/dogovor.pdf.
7. Domiter Protner, K. (2011). Vloga šole pri prepoznavanju izpostavljenosti otrok nasilju v družini. *Socialno delo*. (50), 5: 317-327.
8. Domiter Protner, K. (2012). Težavnost opredelitev različnih oblik zlorabe otrok v družini. *Socialno delo*. (51), 6: 379-387.
9. Domiter Protner, K. (2013). Detection of domestic violence exposure of adolescents in Slovene secondary schools. *Innovative issues and approaches in social sciences*. (6), 1: 155-172.
10. Domiter Protner, K. (2014). Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
11. Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
12. Filipčič, K. (2008). Uvodna pojasnila. V: *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ljubljana: GU ZALOŽBA.
13. Gracia, E. (1995). Visible but Unreported: A Case for the »Not Serious Enough« Cases of Child Maltreatment. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 19. No. 9. 1083-1093.
14. Gracia, E. (2003). Social visibility and tolerance to family violence. *Psychology in Spain*. Vol. 7. No.1. 39-45.
15. Kearney, M. (1999). The Role of Teachers in Helping Children of Domestic Violence. *Childhood Education*. 75, 5. Carrer and tehcnical education.
16. McGee, C. (2000). *Childhood Experience of Domestic Violence*. Great Britain: Athenaeum Press, Gafeshead, Tyneand Wear.
17. Mikuš - Kos, A. (1993). Psihološke determinante dogajanj, ki sopogojujejo trpinčenje otrok in vplivajo na odzivanje strokovnjakov. V: Imperl, F. (ur.) (1994). Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok, Ljubljana: FIRIS, d. o. o.

18. Murgel, S. (2011). Delo centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V: Filipčič, K., Parazajda, K., Rihtaršič, M., Murgel, S. (2011). Delo institucij pri obravnavanju nasilja v družini. Končno poročilo 2. faze raziskovalnega projekta: CRP V5-0464: Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
19. Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. Uradni list RS, št. 104/2009 z dne 18. 12. 2009.
20. Sterne, A., Poole, L., Chadwick, D., Lawler, C., Dodd, I. W. (2010). Domestic Violence and Children: A handbook for schools and early years settings. London and New York: Routledge.
21. Toš, N. (2007). Vrednotne orientacije - 2006. Fakulteta za družbene vede. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/edokumenti/Vrednotne_orientacije_2006.pdf. (4. 9. 2010).
22. Venet, M., Boureau, J.-F., Gosselin, C., Capuano, F. (2007). Attachment representations in a sample of Neglected Preschool-Age Children. *School Psychology International* Copyright. Vol. 28 (3): 264-293. Sage Publications.
23. *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*. Uradni list RS, št. 16/07, 36/08, 58/09, 64/09 in 65/09.
24. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini* (ZPND 2008) Uradni list RS št. 16/2008.